

OSMANLI COĞRAFYASINDA İLK DEVRİMCİ ÖRGÜT: “PHİLİKİ ETERYA”

The First Revolutionary Organization in the Ottoman Territory: Philiki Eteria

Yavuz ÖZDEMİR*
Erol ÇİYDEM*

ÖZ

Philiki Eterya, Yunan bağımsızlık savaşının organizasyonunda oldukça etkin rol oynamış güçlü bir örgüttür. Philiki Eterya, yeni bir ulus-devletin oluşum sürecinde çok önemli roller oynadığı için, çoğu kesimlerce örgütün, ırk üstünlüğüne dayalı ulusalcı fikirler doğrultusunda belli bir coğrafyada Osmanlı hakimiyetine son vermeyi hedeflediği fikri ön plana çıkarılmıştır. Fakat yapısı, amaçları ve planları daha detaylı incelendiğinde, Philiki Eterya'nın, Osmanlı başkentinin işgal edilmesi, Padişah, devlet ricali ve Müslüman ahalinin katledilmesi planlarını yaparak Osmanlı hakimiyeti altındaki tüm coğrafyada kanlı bir devrim gerçekleştirmek istediği anlaşılmaktadır. Nitekim bu çalışmada, Philiki Eterya'nın amaç, program ve faaliyetleri ile birlikte, nasıl bir miras üzerine şekillendiği ve bu mirasın Philiki Eterya'ya faaliyetlerinde ne gibi avantajlar sağladığı üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte Philiki Eterya'nın, sadece belli bir coğrafya üzerinde Osmanlı hakimiyetine son vermeyi değil, Osmanlı hakimiyetindeki tüm coğrafyada siyasi ve toplumsal yapıyı köklü biçimde dönüştürecek planları tasarlamış olduğu vurgulanmıştır. Tarihsel araştırma modelinde yapılan bu çalışmada arşiv belgeleri, birinci ve ikinci elden kaynaklar kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Philiki Eterya, Devrim, Osmanlı İmparatorluğu

ABSTRACT

Philiki Eteria was a strong organization that played quite an active role in the organization of the Greek War of Independence. It has been argued by many that it shaped itself in accordance with nationalist ideas based on racial superiority because it played a very important part in the formation process of a new nation state. However, when the structure, aims and plans are examined in more detail, it is understood that Philiki Eteria wants to carry out a bloody revolution in the whole

*Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÖZDEMİR, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, yavuzozdemir@atauni.edu.tr

**Dr. Erol ÇİYDEM, Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitimin Sosyal, Kültürel ve Felsefi Temelleri, eciydem@kastamonu.edu.tr

geography under Ottoman rule by invading the Ottoman capital and planning the slaughter of the Sultan, the state ricer and the Muslim people. As a matter of fact, in this study, it is emphasized how the purpose, program and activities of Philiki Eteria, together with what kind of inheritance is shaped on this heritage, and what advantages this heritage gives to the activities of Philiki Eteria. It was emphasized, however, that Philiki Eteria did not plan to put an end to Ottoman dominance over a certain geography and designed plans to transform the political and social structure of the whole geography under Ottoman rule. Archival documents, first and second sources were used in this study which was made in the historical research model.

Keywords: *Philiki Eteria, Revolution, Ottoman Empire*

GİRİŞ

Avrupa’da Rönesans, Reform ve Keşifler ile başlayan süreçle birlikte Aydınlanma, Bilim, Sanayi ve Fransız Devrimleri, mevcut düzende radikal değişimlerin yaşanmasına sebep olmuşlardır. XVIII. yüzyıl, dünya siyasetinin, ekonomisinin ve toplumsal yapıların köklü değişimler geçirdiği bir zaman dilimi olmuştur. Bu yüzyılda Avrupa ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki güç dengeleri belirgin bir şekilde değişmiştir (Mazover, 2014, s. 35). XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Balkanlarda ticari gelişme, şehirleşme ve yerli tüccar sınıfının doğuşuna paralel olarak, Aydınlanma çağı Avrupa’sının etkisi altında eğitimin gelişmesi ile birlikte Yunan, Sırp ve Rumen aydın sınıflarının da ortaya çıkmaya başlamış olduğu anlaşılmaktadır (İnalçık, 2005, s. 39). Balkanlarda sosyo-ekonomik yapının değişmeye başladığı XVIII. yüzyıl sonlarında Osmanlı-Rus çatışması, Balkanların ekonomik ve sosyal alanlarda gelişimi için önemli olan Küçük Kaynarca Anlaşması ve aynı döneme denk gelen 1776 Amerikan bağımsızlık savaşı sırasında yayınlanmış olan “Vatandaşlık Hakları Bildirgesi” Yunan milliyetçiliğinin doğuşunda, Fransız Devrimi öncesinde etkili olan önemli siyasi gelişmelerdir. Özellikle Osmanlı-Rus savaşları¹ Yunan isyanına zemin hazırlayan bir diğer önemli etkidir. Öyle ki 1763’ten başlayarak, Rus ajanları Balkan ülkelerini gezmeye başlamış; Rum ileri gelenleriyle, kilise yöneticileriyle, martolos ve çete yöneticileriyle ilişkiler kurmuşlardır (Svoronos, 1988, s. 33). Osmanlı-Rus savaşları, “Doğu Sorunu”nun ortaya çıkmasına ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupalılar tarafından “hasta adam” olarak algılanmaya başlanmasına yol açan etkenlerin başında gelmektedir. Özellikle ikinci Osmanlı-Rus (1787-1792) savaşında Hellenler daha aktif olmuşlardır. XVIII. yüzyılın son çeyreği, Rusya’nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki nüfuzunun zirve yaptığı yıllar olmuştur. 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması, 1779 yılında Aynalı Kavak Tenkihnamesi ve 1783 yılında imzalanan 81 maddelik ticaret anlaşması Rusya’nın Osmanlı üzerinde nüfuzunu görünür kılmıştır. 1783 yılında imzalanan anlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu tarafından Grek tebaasına gemilerinde Rus bayrağı kullanmaları için izin verilmiştir (Prousis, 1994, s. 11). Bu süreçte Rusya’nın, Osmanlı topraklarındaki Rumlara sunduğu himaye ve olanaklar Yunan halkında ulusal bilincin oluşmasında ciddi katkılar yapmıştır. Bu süre

¹ Burada bahsedilen 1768-1774 ve 1787-1792 yılları arasındaki Osmanlı-Rus savaşlarıdır.

26 / Yavuz ÖZDEMİR-Erol ÇİYDEM

zarfında Fransız İhtilali de devreye girmiştir.² Bu süreçte Balkan coğrafyasındaki Hristiyan topluluklar kendi siyasal geçmişlerinin anılarını icat etmek ve canlandırmak ve “etnik” dillerini “ulusal” olarak tayin edebilmek amacıyla kendilerini muayyen coğrafyalarla tanımlamaya başlamışlardır (Karpas, 1999, s. 17).

Fransız Devrimi'nin etkilerinin çok geniş bir alana yayılmasındaki en önemli aktörlerden birisi Napolyon'un politikaları olmuştur. Fransız Devrimi'ni izleyen yıllarda Napolyon'un Osmanlı topraklarına olan ilgisi Fransız himayesi altında Hellen devletinin kurulması fikrinin önem kazanmasında etkili olmuştur (Svoronos, 1988, s. 34 ; Loules, 1963). 1795 ve 1796 yıllarında Hellen bayrağı, Marsilya limanında görülen ikinci ya da üçüncü bayrak haline gelmiştir. Cambo Formio Anlaşmasıyla (1797) Fransızların İyonya adaları üzerindeki hakimiyetinin kesinleşmesi ile Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa komşu devletler haline gelmiştir. Bu husus, devrim fikrinin Osmanlı topraklarında filizlenmesi için elverişli siyasi ve toplumsal bir iklim yaratmıştır. Daha sonra özellikle Napolyon'un Mısır'ı işgali Osmanlı İmparatorluğu üzerinde bir tür şok etkisi yapmıştır. Dost olarak gördüğü bir devletten böyle bir darbe yemesinin anlamı Osmanlı İmparatorluğu için büyük olmuştur. Napolyon'un Mısır seferi, modernleşen Avrupa ile onun gerisinde kalmış olan Asya arasındaki ilk büyük temas anlamını taşımıştır (Mishra, 2013, s. 31). Napolyon'un Mısır Seferinden sonra Osmanlı İmparatorluğu sınırları dahilinde bir Hellen Devleti kurmaya yönelik “Chasseurs d'Orient” (1802) ve daha sonra “Regiment Albanais” (1807) isimli askeri birlikler kurulmuştur. Bu birliklerde görev alanlar arasında daha sonra Yunan bağımsızlık savaşına katılmış olan çok sayıda komutanın yer aldığı ifade edilmiştir (Svoronos, 1988, s. 34). Ayrıca Napolyon'un Mısır seferinden sonra Osmanlı-İngiliz iş birliği ile Fransız tüccarların bölgeden uzaklaştırılması Rum tüccarlara yeni olanaklar sunmuştur (Şimşir, 1976, s. 16).

Anlaşıldığı üzere, Napolyon vasıtasıyla devrimin sonuçları, önüne geçilemez sosyal ve siyasal değişimlerin de başlangıcını teşkil etmiştir. Nitekim bir süre sonra Balkanlar'da ortaya çıkan ayaklanmalar artık siyasal/ideolojik nitelik kazanmaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde özellikle Balkan coğrafyasındaki halkların ekonomik ve sosyal talepleri, Fransız Devrimi'nden sonra yerini özgürlük istemine bırakmıştır. Devrim, sonuçları ile tüm merkezi imparatorlukların altını oyduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun da bedenini ve ruhunu kemiren bir olgu haline gelmiştir. Fransız İhtilali'nden önce başlayan Yunan aydınlanması ve milliyetçilik söylemleri, devrimden sonra daha da hız kazanmıştır. Yunan ulusunu özgürlüğe kavuşturmayı amaçlayan gizli örgütler ve derneklerin sayıları çoğalmıştır. Bunlardan birisi olan “Philiki Eteryá” kendisinden önceki mirası da kullanarak, plan, program ve amaçları ile Osmanlı coğrafyası içerisinde ilk

² Jorga, Fransız Devriminin Yunan ayaklanması üzerindeki etkisinden şöyle bahsetmiştir: “Yeni Yunan dilinin ıslahatçılarından biri olan Koray; Altona konsolosu olup ve Romen prensliklerinde aynı makama talip Konstantin Stamati; Eflak'ta rahip ve öğretmen olarak görev yapan Polizoi Kontu, birçok başka yabancıların yanı sıra Paris'teki kanlı olayların şahidi olmuşlardı ve özgür bir ‘Hellas’ (Yunanistan) görme umudunu taşıyorlardı. Bir süreliğine Bükreş'te yaşamış genç bir Makedon olan Velestinli Rigas, kendisini özgürlük ozanı, ‘Rum Marseillaise’ (milli marşının) bestecisi haline getiren özgürlük ruhunu Paris'ten alıyordu”. Bkz. Jorga, 2009, s. 208.

devrimci örgüt olarak ön plana çıkmıştır. Bu çalışmada Philiki Eterya'nın kuruluşu, amaçları ve faaliyetleri söz konusu iddia bağlamında ele alınmıştır.

PHİLİKİ ETERYA'NIN³ KURULUŞU

1800'lerin başlarında oldukça fazla sayıda gizli örgüt kurulmuştur. Dönemin şartları bu tür örgütlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁴ Yunan bağımsızlığına giden süreçte ilk siyasi örgütün, 1796 yılında şair ve düşünür Rigas Feraios tarafından Viyana'da kurulduğu iddia edilmiştir (Kürşad, Altan ve Egeli, 1987, s. 35 ; Türsan, 1987, s. 35). Bu iddiaya göre; Rigas Türklere karşı Hristiyan âlemini birliğe çağırarak suretiyle “Buono Kuzinos” ortaklığını kurmuştur. “Buono Kuzinos” örgütü, Türk milleti dışında Hristiyan âlemini tümüyle kardeş ittihaz ederek “Kardeşlik birliği” adı altında sahipsiz olmayan bir adlandırmayla yine Megali İdea'nın amaçlarına hizmeti öngören taktikli bir kuruluştur (Kürşad, Altan ve Egeli, 1987, s. 35 ; Türsan, 1987, s. 38). Rigas'ın Philiki Eterya'dan önce “Etniki Hetairia” adlı bir cemiyet kurduğu ve onun ölümü üzerine bu cemiyetin dağılmış olduğu da ifade edilmiştir (Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1975, s. 19 ; Danişmend, 1972, s. 104). Rigas'ın amacı konusunda farklı görüşler vardır. Rigas hakkında kesin olarak bilinen husus, devrimci kesimler arasında ünlü ve saygın olduğudur. Rigas “doğal” bir lider konumunda olmuştur.

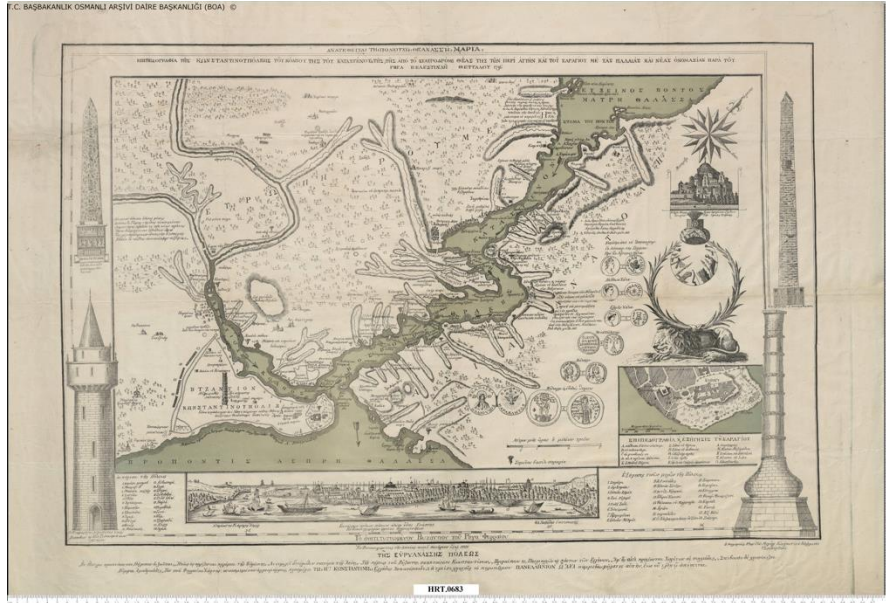
Yunanlıların bağımsızlığına giden yolu açan Rigas üzerinde her ne kadar Fransız Devrimi'nin etkileri olsa da, Fransız Devrimi öncesinde 1780 yılında Grekler tarafından “The Society of Friends” isimli bir örgütün Bükreş'te ön plana çıktığı bilinmektedir. Avrupa'nın birçok kentinde şubeleri olan bu örgütün Viyana'daki temelleri atılırken, Rigas o tarihlerde Viyana'ya gelmiştir. Buradaki oluşumun liderliğini üstlenmiştir (Füves, 1971, s. 119). 1790 yılında Viyana'ya giden Rigas, 1791 yılına kadar orada kalmıştır. Söz konusu tarihlerde Avrupa diplomasisinin merkezi olan Viyana, Venedik'in çöküşünden (1797) sonra Hellenik aydınlanmanın en önemli merkezi haline gelmiştir (Mavrogordato, 1931, s. 1-2). Rigas'ın burada kaldığı kısa süre içerisinde yazmış olduğu “School for Delicate Lovers” (Duyarlı Âşıkların Okulu) ve “Anthology of Physics” isimli eserlerinin

³Philiki Eterya adlı örgütün ismi konusunda Türkiye'de farklı görüşler mevcuttur. Birçok eserde “Etniki Eterya” olarak isimlendirilmiştir. İsim yanlışlığının kaynağı, 1924 yılında Hamit ve Muhsin Beylerin yazdığı “Türkiye Tarihi” ve yine 1931 yılında Milli eğitim Bakanlığı'nca yayımlanan “Tarih III” adlı eserlerde Etniki Eterya tabirinin kullanılmış olmasıdır. Türkiye tarihi adlı eserde “Etniki Eterya” kısmı için bkz. Ahmed Hamid ve Mustafa Muhsin, *Türkiye Tarihi*, (İstanbul, 1926), 422-423. Bu konu hakkında ayrıca bkz. Yoğurtçuoğlu, 1999, s. 91-92. Bu kitapları kaynak olarak kullanan araştırmacılar Philiki Eterya yerine Etniki Eterya tabirini kullanmışlardır. Söz konusu isimlendirmenin yanı sıra Philiki Eterya'nın, kuruluşuna kadar isminin Cemiyet-i Hayriyye olduğu ifade edilmiştir. bkz. Salışık, 1968, s. 147.

⁴Gizli örgüt olarak burada kastedilen devletin kontrolünden bağımsız örgütlenen ve faaliyet gösteren derneklerdir. İlluminati örgütünün ileri gelenlerinden Franz von Knigge, o dönemde bu tür cemiyetlerle ilişkisi olmayan ya da en azından bir dönem bunlara üye olmamış insan sayısının çok az olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Hepkon, 2012, s. 18. Yani bu cemiyetler toplumsal bir ihtiyacın ürünü olarak ortaya çıkmışlardır. Son derece renkli törenleri ve hiyerarşileri olan gizli cemiyetler, Napolyon döneminden sonra ortaya çıkan Masonik örgütleri örnek almışlardır ya da taklit etmişlerdir. Aralarında en iyi bilineni “İyi Kuzenler” örgütü ya da diğer ismiyle “Carbonari” olmuştur.

28 / Yavuz ÖZDEMİR-Erol ÇİYDEM

ikincisinde Fransız Ansiklopedistlerin anlayışı egemendir (Millas, 1999, s. 105). En önemli yapıtı ise “Hellas’ın Haritası”dır. On iki parçadan oluşan ve 2×2 metre boyutlarında olan bu haritada Hellas, Tuna boylarından Girit’e ve Adriyatik Denizi’nden Anadolu’nun ortalarına kadar bir alanı kapsamaktaydı. Rigas’ın bu haritayı yapmaktaki amacının, soydaşlarına ve devrimci çevrelere genel olarak çağdaş Batı’nın anlayışını aşılama ve “Hellas”ın önemini ve yüceliğini anımsatmak olduğu ifade edilmiştir (Millas, 1999, s. 107). Akçura’ya (1985) göre, bu harita mevcut bir memleketin haritası değil, muhayyel bir ülkenin mutasavver bir programı idi (Akçura, 1985, s. 19). Hayali olarak tasarlanmış olduğu anlaşılan bu harita, Rigas’ın devrimci düşüncelerini uygulamayı düşündüğü coğrafyanın haritasıdır. Haritanın içine almış olduğu alanlar göz önünde bulundurulduğunda Rigas, Osmanlı Devleti’nin büyük bir bölümünü içine alan coğrafyayı, kurmak istediği cumhuriyetin sınırları olarak tasavvur etmiştir.

Resim 1: 1796’da Rigas Feraios’un yaptığı haritadan kopya edilen İstanbul Boğazı’nın tarihi haritası (BOA. HRT.h. 683).

Rigas Feraios, tasavvur ettiği cumhuriyet için 1797 yılında bir de anayasa taslağı hazırlamıştır. Anayasa ile birlikte anadilinde yazmış olduğu eserler ile Rigas’ın, Balkan ve Anadolu coğrafyasındaki halkları da kapsayacak yeni siyasi oluşum için bir taslak hazırlama teşebbüsünde bulunduğu anlaşılmaktadır (Sofos and Özkırmlı, 2010, s. 78). Osmanlı arşivindeki bir belgede de, Grand Ekole mektebi müdürünün vermiş olduğu nutukta Rigas Feraios’un söz konusu tasavvurundan bahsettiği görülmektedir: “Rigas, Suriye valisini kendine celb ederek Balkan şube-yi ceziresinde ve hatta Anadolu ile Mısır’da mütemekkin bilcümle milel ve akvam beyinde bir ihtilal-ı umumi zuhura getirmek ve akvam-ı mezkureyi mezheb ve

milletiye bakmayarak kavaniye ve müessesat-ı cedide tahtında bir hükümet-i milletin teşkiline davet eylemek emelinde idi” (BOA. Y.A.HUS. Dosya No: 225. Gömlek: 3). Anlaşıldığı üzere Rigas, Osmanlı İmparatorluğu’nun hâkim olduğu coğrafyada köklü bir dönüşümü hedeflemiştir. Böylesi tasavvurlar, bölgede devrimci fikirlerin tesirini ortaya koymaktadır. Söz konusu anayasa tasarısı Herkül Millas tarafından yayınlanmıştır.

Rigas’ın doğduğu coğrafya ve dönem düşünüldüğünde onun rejim muhalifi olmasının nedenleri daha iyi anlaşılmaktadır. Rigas Feraios, 1757 yılında bir Osmanlı toprağı olan Taselya’nın Velestino köyünde dünyaya gelmiştir (Millas, 1999, s. 223). Taselya, Avrupa’nın diğer bölgeleriyle doğrudan temasın olduğu bir şehirdir (Sadi, 1962, s. 12-13). Bu konumundan dolayı Taselya, Fransız İhtilali’nin tesirlerini çok erken hisseden ve kavrayabilen zihinlerin ortaya çıktığı bir şehir olmuştur. Rigas da bu zihinlerden birisidir. Rigas, değişen dünya düzeninde yasalara dayalı devlet düzeninin önemini kavramış olmalıdır ki, Osmanlı Padişahı ve çevresindekilerin yönetim şeklini keyfilik olarak görmüş ve bu keyfiliği ortadan kaldırmanın yolu olarak bir anayasa taslağı hazırlamıştır.

Değindiği üzere Rigas üzerinde Fransız Devrimi’nin etkisi fazladır. Özellikle XVIII. yüzyılın sonlarında Avusturya, Rusya ve Osmanlı’nın iyi ilişkileri de Hellen camiasını Fransa’dan medet ummaya itmiştir⁵. Rigas da 1791 yılında gazetelerde Fransız yanlısı yazılar yazmıştır. 17 Kasım 1792 tarihinde Fransa’nın, özgürlüklerini isteyen tüm halkları destekleyeceğini ilan etmesi, Rigas’ın Fransa’ya ve Napolyona olan sempatisinin sebebini ortaya koymaktadır. Ayrıca Fransızlar Korfu adasına çıktıklarında (18-21 Haziran 1797) ordu komutanı yayınlamış olduğu bildiri de ada halkına ve genel olarak Hellenlere güzel bir gelecek sözü vermiştir (Millas, 1999, s. 110). 1793 yılında Eflak’ta bulunan Fransa temsilcisi Emile Goudin’in Rigas’la ilişki kurduğu ve Rigas’ın Napolyon’la temasa geçmeye çalıştığı bilinmektedir (Millas, 1999, s. 106). Bu faaliyetleriyle kuşku uyandıran Rigas, Avusturya polisi tarafından yakalandığında yanında Napolyon’a hitaben yazılmış bir de mektup ele geçirilmiştir. Mektup, Temmuz 1797’de Viyana’da kaleme alınmıştır. Rigas, bu mektubunda, “tüm Hellenlerin” adına yazdığını belirtmiş ve Hellenlerin Osmanlı hâkimiyetinden kurtulmaları için Napolyon’dan yardım talep etmiştir. İlginç olan, söz konusu yardım geldiğinde “bir Hellen’in” aralarındaki ilişkiyi sürdürmek üzere görev alacağını eklemiş olmasıdır. Bu kişinin Rigas’ın kendisi olduğu tahmin edilmektedir (Millas, 2006, s. 85-86). İlk karanlık ve olasılıkla pan-Balkancı devrimci hareketin önderi Rigas, Fransızca konuşmaktaydı. Ayrıca Rigas, Marseillaise’i⁶ Hellenik koşullara uydurmuştur (Hobsbawm, 1998, s. 157). Bu durum Fransız Devrimi’nin Rigas üzerindeki nüfuzunu göstermesi açısından dikkat çekicidir.

1798 yılında Avusturya polisi tarafından yakalanmış olan Rigas, Osmanlı Devleti’ne teslim edilmiş ve hiçbir adli yargı yapılmadan idamla cezalandırılmıştır.

⁵ Bu hususa Grand Ekol mektebi müdürü vermiş olduğu nutukta değinmiştir: “Riga kendi mezhepdaşı bulunan Rusya ile mücaviri (komşusu) olan Avusturya’ya değil fakat Napolyon’a müracaat etmiştir”. bkz. BOA. Y.A.HUS. Dosya No: 225. Gömlek: 3.

⁶ Fransa’nın, 1792 yılında Claude Joseph Rouget de Lisle tarafından bestelenen milli marşıdır.

30 / Yavuz ÖZDEMİR-Erol ÇİYDEM

Rigas'ın idam edilmiş olması Yunan bağımsızlık düşüncesini azaltmamıştır. Onun fikirlerini ortadan kaldırmamıştır. Aksine Rigas, ulusal bağımsızlık yolunda savaşan kahramanlardan biri olarak görüldüğü gibi, onun Osmanlı İmparatorluk topraklarını içine alan yeni siyasi düzen tasavvuru daha sonraki kuşaklar tarafından da devam ettirilmiştir (Yüksel, 2013, s. 328). Başka bir ifadeyle, Rigas, yazıları, çevirileri ve şiirleriyle ideolojik alanda önder olduğu gibi pratik örgütlenme yolundaki adımlarıyla da ölümünden sonra mücadeleye atılan Yunanlılar için yol gösterici olmuştur (Millas, 1999, s. 104). Marseillaise'den izler taşıyan şiiri "Thourios" (savaş ilahisi), ulusal bir ilahi haline dönüşmüştür (Castellan, 1993, s. 269). Rigas Feraios'un fikirleri sonraki kuşaklar tarafından benimsenmiş ve Yunan bağımsızlığı için kurulan gizli cemiyet yapıları, amaçları ve aktiviteleri üzerinde etkili olmuştur.

Bahsedilen bağlamda kurulmuş olan gizli cemiyetlerden bir diğeri olan "Fillias Ellinikis, Desmos, Alithos" (Gerçek Yunan Arkadaşlığı Bağı) 1809 yılında Fransa'da kurulmuş ve cemiyetin başkanlığını "Grigorios Zalikos" yapmıştır. Bu örgüt, görünüşte Yunanlıların öğrenim ve eğitimlerini amaçlamakta ise de, asıl hedefi Yunanlıların kurtuluşu olmuştur. Teşkilat, çalışmalarını bir otelde gizlilik içerisinde sürdürmüştür. Bu otele "Ellinooglosson Ksenodohiyon" (Yunan dili oteli) adı verilmiştir. Athanasios Çakalof'un yaptığı propagandalarla otel büyük kazanç sağlamış ve cemiyet, bu kazançlarla faaliyetlerini artırmıştır (Kürşad, Altan ve Egeli, 1978, s. 38-39). Bir diğer cemiyet ise 1812 yılında Atina'da kurulmuş olan ve üyeleri arasında İngilizlerin de bulunduğu "Eteiria ton Philomouson" (Sanat Tanrısı Dostları Cemiyeti veya Müze Dostları Cemiyeti)'dur. Bu cemiyetin başkanlığını, Amerikan kolonilerini kaybeden İngiliz Başbakan'ın oğlu Frederick North'un yapmış olduğu ifade edilmiştir. Bu cemiyet başta İngilizler olmak üzere Atina ve çevresinde yaşamakta olan yabancılar tarafından oluşturulmuştur. Cemiyet üyeleri, Yunanlıların eğitimi meselesini kendilerine amaç edinmişlerdir. Viyana kongresi nedeniyle orada bulunan Rus dışişleri müşavirlerinden Kapodistrias, "Eteiria ton Philomouson" adlı cemiyetten İngiliz politikasının bir aracı olabileceği ihtimali nedeniyle şüphelenmiştir. Ancak Atina'da kurulmuş olan söz konusu cemiyetin isminden esinlenerek kurulduğu düşünülen "Philomousun Etairia" (Society of Friends of the Muses) adlı Greklerin eğitimsel ve kültürel gelişimlerini amaçlayan bir cemiyetin oluşumunun desteklenmesi Kapodistrias tarafından Rus Çarı'na önerilmiştir (Woodhouse, 1973, s. 110). Hatta bir tarihçinin iddiasına göre, kongreye katılan delegelerin çoğunu Philomouson Etairia'ya üye yaparak büyük miktarda bağış toplamıştır. Viyana'daki bu başarısı dolayısıyla kendisine başkanlık teklif edilmiş, o da kabul etmiştir (Yoğurtçuoğlu, 1999, s. 90-91). Bu cemiyetlerin amaçlarının eğitimsel, sanatsal ve edebi aktiviteler olduğu söylenmişse de, bu ve benzeri cemiyetler yürütmüş oldukları faaliyetleri ile Yunanlılar arasında milli tarih ve kültür bilinci yaratma hedefini her daim ön planda tutmuşlardır. Bu altyapının oluşmuş olması Philiki Etery'a'nın kuruluşu, plan ve programı için gerekli zemini sağlayarak, Yunan isyanına giden yolu açmıştır.⁷

⁷Viyana Kongresi'nin devam ettiği günlerde Ali Paşa, kongrenin gündemine Yunan meselinin gelip gelmediğini tahkik ettirmek için doktoru Luka'yı, Avusturya İmparatoru için birtakım hediyelerle birlikte Viyana'ya göndermiştir. Luka, Viyana'da edindiği belge ve bilgileri Ali Paşa'ya aktarmıştır. Nihayetinde

XVIII. yüzyılın sonlarında faaliyet halindeki Grek gizli örgütlerinden bir diğeri olan “Athena”, Fransızların yardımıyla Yunanistan’ı özgürlüğe kavuşturmayı ümit etmekteydi. Bu örgütün üyelerinden birisi Grek aktivist Adamantios Koreas idi. Diğer bir örgüt “Phoenix” (Anka kuşu) ise tüm ümitlerini Rusya’ya bağlamıştı. Bunlardan daha fesatçı olan “Philiki Eteryas” veya “Eteryas ton Filikan” (Dostlar Derneği), biri Bulgar (Athanasios N. Tsakaloff) ikisi Rum (Nikolaos Skouphas ve Emmanouil Xanthos) üç tüccar tarafından 1814 yılında Odessa’da kurulmuştur. Ancak Philiki Eteryas’ın üç değil dört tüccar tarafından kurulmuş olduğu da iddia edilmektedir (Comstock, 1829 ; Marriot, 1917, s. 182). Philiki Eteryas’ın kuruluşuna dair yazılmış önemli eserlerden birisi olan “Rum Fetretisi”nin yazarı Mehmed Mansur eserinde örgütün kuruluşu hakkında; “Rum müverrihlerinin rivâyâtına göre 1814 tarihinde Narda⁸ ahalisinden ve tüccar hademesinden Nikola Skufa (Nikolaos Skufas) ile Tanaş Çakalof (Athanasios Tsakalof) ve Tanaş Sekeri (Athanasios Sekeri) ve Ksanto (Emmanuel Ksanthos) ve Panayoti Anağnostopulo ve Panayoti Sekeri ve Anton Komizopulo nâm kimseler Hocabey’de (Odessa) buldukları halde Rum kavminin keşb-i istiklalini intâc edecek esbâbın istihali için şirket manasında olan Eteryas nâm cem’iyyet-i hafiyeyi teşkil ile beraber” (Mehmed Mansur, h. 1288/m. 1871, s. 8; Başkaya, 1997, s. 6) açıklamasını yapmıştır. Philiki Eteryas hakkında yapılan sonraki dönem araştırmalarda Mehmed Mansur’un verdiği isimler arasında da olan Nikolaos Skouphas ve Emmanouil Xanthos ve Athanasios N. Tsakaloff, örgütün kurucuları olarak kabul edilmiştir. Ortak görüş olarak kabul edilen üç kurucudan Tsakaloff, en gençleridir. 1788’de İyonya’da doğmuştu (Pizanis, 2011, s. 107). Onun, 1807 yılında Paris’te, Choiseul-Gouffee tarafından kurulan ve amacı Grekleri Türklere karşı isyana sevk etmek olan “Rumca Konuşanların Misafir Evi” adlı örgütün üyesi olduğu ifade edilmiştir (Sonyel, 2011, s. 24-25). Skouphas ise, tahminen 1779’da Güney Epirdeki Arta’nın Koboti yerleşiminde doğmuştu. Skouphas, Aleksandros Mavrokordatos’un Rusya’da sürgün yaşamında iken kurmuş olduğu söylenen Phoenix isimli örgütünün üyesiydi. Bu örgüt tarafından Osmanlı Devleti’nin bölünmesi ve bir Grek devletinin kurulması konusunda Napolyon’a planlar sunulmuştur. Diğer kurucu üye Xanthos, 1772’de doğmuştur. İyonya adalarındaki Mason locasının üyesidir. Bu şube 1811 yılında kurulmuş ve 1812’de Yunanistan’ın “Ulusal Yüce Locası” olmuştur. Bu sıralarda Paris, Moskova gibi bazı yerlerde de localar kurulmuştur. Tsakaloff, Skouphas ve Xanthos yeni derneği Odessa’da kurarken, tüm Hellenleri kapsayacak geniş kapsamlı bir faaliyet örgütlemeyi planlamışlardır. Bu örgütlenmeye, Greklerin liderliğini kabullenecekleri sanılan Balkan Hıristiyanlarının da katılacaklarına inanmışlardır (Sonyel, 2011, s. 24-25). “Philiki Eteryas”ın kuruluş yılından çok önceki tarihlerde bile örgüte temel teşkil eden bazı unsurların gizli bir şekilde mevcut olduğu ve kurucular arasında esaslı bir dayanışma ve irtibatın bulunduğu anlaşılmaktadır (Kürşad, Altan ve Egeci, 1978, s. 40). 1813 yılından itibaren Eteryas’ın kurucuları zaten birbirleriyle temas halindeydiler. Üçü de büyük bir

söylentilerin doğru çıktığı anlaşılmıştır. Ali Paşa’da elindeki bilgileri Babiali’ye aktarınca, bunu haber olan bazı Rumların Rusya ve Avrupa taraflarına firar ettiği aktarılmıştır. bkz. Ahmed Lûtfî Efendi, Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi, 1999, s. 10-11.

⁸ Bugünkü Yunanistan sınırları içinde olan bir bölgedir.

32 / Yavuz ÖZDEMİR-Erol ÇİYDEM

kişisel kariyere sahip değildi. Ancak üçünde de ulusal özgürlük fikrinin hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

Philiki Eteryâ'nın kurulduğu bölge de tesadüf eseri seçilen bir yer değildir. Eteryâ, bugün Ukrayna sınırları içerisinde bulunan Odessa şehrinde kurulmuştur. Balkanlardaki diğer ulusalcı hareketler gibi, Greklerin ulusal uyanışı da kendi anavatanları dışında bulunan Batı ve Orta Avrupa kentlerinde ortaya çıkmıştır (Frangos, 1973, s. 89). XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren Odessa, Rus deniz ticaretinde en önemli merkezlerinden birisi haline gelmiştir (Kardasis, 2001, s. 46). Özellikle Yunan isyanının alt yapısını hazırlayan devletlerden birisi olan Rusya'nın, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu üzerinde kurduğu nüfuz ve edindiği ticari ayrıcalıklar önemlidir. Daha XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin iç ve dış ticaretinde Ermeni ve Yahudi tüccarlar ile boy ölçüşmeye başlayan Rum tüccarlar, 1700'lü yıllara gelindiğinde yalnız İstanbul, İzmir ve Selanik gibi İmparatorluk içindeki ticaret merkezlerinde değil, aynı zamanda Venedik, Trieste, Napoli ve Marsilya gibi Batı Akdeniz'in önemli ticaret kentlerinde de koloniler kurmuşlardır (Abbott, 1916, s. 243). 1783 yılında imzalanan anlaşma ile Grek tebaasına gemilerinde Rus bayrağı kullanmaları için Osmanlı İmparatorluğu tarafından imtiyaz tanınmıştır (Prousis, 1994, s. 11). Rum tüccarlar Rusların kazanmış olduğu ticari ayrıcalıkları çok iyi kullanmışlardır. Ruslarda bu durumdan şikâyetçi olmamışlardır. Odessa'da Rum tüccarların etkinliği ve Rusya'nın himayesi altında rahat hareket edebilme fırsatı yakalamış olmaları bu merkezi Yunan isyanı için önemli hale getirmiştir. Bu şehirde Greklerin Caddesi ve pazarı bulunmaktaydı. Rusya'da yaşayan Grekler kendi okul ve kiliselerini kurarak din, dil ve miraslarını bu şehirde geliştirmişleridir. Okullarında Grek alfabesini kullanmışlar ve Grekçe konuşmuşlardır (Prousis, 1994, s. 12). Odessa'da bu şartlar altında filizlenen Philiki Eteryâ, tüccar sınıfının da destekleriyle ideolojik ve iktisadi güce ulaşabilmiştir.

Hatta tüccar veya başka kılıflar altında Rusya tarafından gönderilmiş ajanlar ve yetkili isimler Grekler arasında ulusal bilincin ortaya çıkmasında önemli etkenler arasındadır. Dönemin Osmanlı tarih yazıcılarından Şanizâde, Kapodostrias'ın 1819 yılında doğduğu yer olan Korfo adasına gelip, orada Rum milleti için bir talimname yayımladığını yazmıştır (talimname için bkz. Atullah Şâni-zâde, 2008, s. 1037-1043). Bu talimnamede Rumların çocuklarını Avrupa okullarında eğitmeleri, ticaret avantajını iyi kullanmaları gibi birçok meseleden bahsederek, özgürlüklerini talimnamede bahsedilen temeller üzerine inşa edebileceklerini dile getirmiştir. Kopodostrias, talimnamesinde Yunanlıların bağımsızlığı için onlara en başta eğitim alanında yapmaları gerekenleri ve bağımsızlık için hangi ülkelerden faydalanabileceklerini açıkça ifade etmiştir.⁹ Hellenleri düşünsel boyutta destekleyen ve Yunan ulusal hareketine zemin hazırlayan Yunan entelektüelleri bu bağlamda önemlidir. Ünlü patrik II. Yeremias (1572-1599) Fener Patrikhanesi'ni Rus kilisesine kabul ettirmiş, Protestan kilisesi ile

⁹Sivisye ve İngiltere ve Amerika'dan dahi 'ibret alarak serbesiyyet fenn ü sanatını öğrenebilirüz. Serbesiyyet müstakıl bir 'ilimdir, zîrâ usûl ve kavâ'id üzerine te'sis olunur ve i'tibâr-ı âhar ile 'mel-i musanna'dır... İmdi serbesiyyeti gerek kavâ'id ve gerek fi'len öğrenmek için serbes âdemler arasında bulunmak gerekdir. bkz. Şâni-zâde Târîhi (1223-1237/1808-1821). 1041-142.

ilişki kurmuş, eğitim alanında ciddi çalışmalar yapmış ve çok sayıda okul açtırmıştır (Svoronos, 1988, s. 25). Ticari ilişkiler sayesinde Hellenler, Batı ile daha yakın bağlar kurmuşlardır. 1517’de Hellen koleji öğrencileri ve XVII. yüzyılda Venedik’te kurulmuş olan Hellen okulları öğrencileri Yunanistan’a dönerek Batı uygarlığını ülkeye getirmişlerdir (Svoronos, 1988, s. 25). Başka bir ifadeyle eğitim ve ticari alanda Avrupa ile yakın temasın kurulmuş olması, Yunanlıların Batı Medeniyeti’ni daha yakından tanımalarına fırsat sağlarken, Fransız Devrimi’nin etkilerinin Yunanlılar arasında yayılmasını da sağlamıştır (Armaoğlu, 1997, s. 168).

Temeli Odessa’da atılmış olan Philiki Eteryaya’ya üye olan tüccar kesimin çoğunluğunu Karadeniz ticaretinde yeni palazlanmaya başlayan tüccarlar oluşturmuştur (Gürel, 1993, s. 27). Kurucuların maddi durumlarının iyi olmadığı hatta iflas etmiş tüccarlar oldukları konusunda epeyce bilgi mevcuttur (Finlay, 1861, s. 121 ; Philiou, 2007, s. 186). Yani kurucular, ticarete başarısız ve gayrimemnun kişilerdir. Yine de onlar tüccar idiler ve Yunan isyanında Rum tüccarlarının rolü çok önemli olmuştur. Philiki Eteryaya üyeliğinin toplanan listeleri incelendiğinde, üyelerin %53,7’si kendilerini tüccar, %13,1’i profesyonel meslek sahibi, %11,7’si yerel soylu, %9,5’i din adamı, %8,7’si ordu mensubu, %0,6’sı çiftçi, %0,7’si zanaatkâr, %3,1’i denizci olarak tanımlamıştır (Frangos, 1973, s. 88). Osmanlı İmparatorluğu’nda ticari alanda Rum tüccarlarının rolünün XVIII. yüzyıldan itibaren artmış olması, onların bu tür girişimlerde etkin konumda bulunmalarına da yol açmıştır. Rumların ticari alanda etkinliğini artırmış olmalarının sebebi ise bölgeden Cenevizlilerle Venediklilerin uzaklaştırılmış olmasıydı. (Svoronos, 1988, s. 21-22). İlerleyen zamanlarda Avrupa’da ve Rusya’da bulunan Rum sermayedarlar bu milli seferberliğe katılmışlardır. Ayrıca Eteryaya, önemli şahsiyetleri bir araya getirmeyi de başarabilmiştir. Odessa’da Kara Yorgi, sonra Yunan ülkesinde Pelopennes kentlerinin lideri T. Kolokotronis, Patras metropolitliği piskoposu Germanos, Mani başkanı Mavromichalis, Tuna prensliklerinde Eflak hospodarının oğlu Alexandre İpsilanti ve birçok toprak sahibi zengin soylular Eteryaya’nın üyeleri arasındaydılar (Castellan, 1993, s. 270). Anlaşıldığı üzere Philike Eteryaya, bir taraftan Yunan ulusu oluşturmaya yönelik milliyetçi söylemler, diğer taraftan Rigas’ın bırakmış olduğu çok daha geniş kapsamlı projenin temelleri üzerine şekillenmiştir. Bu nedenle, Philiki Eteryaya Avrupa’daki farklı sosyal sınıflardan üyeler edinmeyi başarabilmiştir.¹⁰

PHİLİKİ ETERYAYA’NIN AMACI, PROGRAMI VE FAALİYETLERİ

XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren iki tür örgüt yapılanmasının olduğunu görmekteyiz. Birincisi, antik dönemlerin felsefi ve dini miraslarının kalıntılarını taşımaya devam eden politik kardeşlik örgütleri, ikincisi ise emellerine ulaşmak ve büyük servetler elde etmek için gizliliği kullanan suç örgütleri (Reynolds, 2006, s. 17). Bunlardan ilki kapsamına giren ve Odessa’da, Yunanistan’da, Adalar’da ve

¹⁰Eteryaya’nın üyelik listesine göre, örgüte katılan 1027 kişiden 425’i Eflak ve Boğdan ile güneybatı Rusya şehirlerinden, 55’i Wallachia’dan, 189’u Moldovia’dan, 181’i Rusya’dan ve 122’si Odessa’dan Philiki Eteryaya’ya üye olmuşlardır. Daha detaylı liste için bkz. Frangos, 1973, s. 93-94.

34 / Yavuz ÖZDEMİR-Erol ÇİYDEM

hatta bizzat İstanbul'da şubeleri olan Philiki Eterya, masonik esaslara ve şifrelere göre teşkilat ve faaliyetlerini geliştirmiştir. Philiki Eterya'nın İtalyan Carbonari örgütünü örnek aldığı güçlü bir şekilde dillendirilmiştir. Cemiyette yemin, rütbe ve şifre usulleri oluşturulmuştu. Psikolojik tesirinin büyük olması nedeniyle daima gizli bir reisten bahsolunmuştur. Hatta bu gizli reisin, Rus Çarı I. Aleksandr olduğu yayılmıştır (Salışık, 1968, s. 144). Başkan ve mühim üyelere harflerden oluşan şifreler verilmiştir. Tsakaloff, "E. B."; Skouphas, "E.A." ve Xanthos, "E.D." harflerini kullanmışlardır (Ahmed Cevdet Paşa, 1984, s. 2700). Kendilerince geliştirdikleri lügatte, "bigaraz" kelimesi padişahı, "muhibb-i insaniyet" kelimesi Rus imparatorunu, "ziyade meşgul" kelimesi sadrazamı, "kaynana" kelimesi Yanya valisi Tepedelenli Ali Paşa'yı, "eski" kelimesi Patrik'i, "millet-i galibe" kelimesi Fransa'yı, "2" rakamı Mora'yı, "62" rakamı İstanbul'u ve "yabancı" kelimesi Müslümanları anlatmaktaydı (Kartal, 2011, s. 110; Kocabaş, 1984, s. 50-51). Eterya içinde, silah ve cephaneye, "cihaz"; zaruri masraflara da "çizme kapalı" ismi kullanılmıştır (Salışık, 1968, s. 149-152). Üyeler karşılaştıklarında, bir üyenin diğerinin göğsüne dokunarak ona ilk parola olan "Sipsi" (Arnavutça'da "düdük" anlamında) dediği, diğerinin de ona "Sarru Kia" (Çarık) diye cevap vererek selamlaştıkları ifade edilmiştir (Gürsan, 2008, s. 348). Her gizli örgütte, şekli ne olursa olsun, bir yemin vardır. Bu yemin "buyruk ve yöntemlere uymak ve sırları açıklamama"ya yöneliktir. Buna ek olarak adayların örgüte kabulü için her zaman gizli bir tören yapılır (Le Forestier, Gordon ve Hutin, 2006, s. 81). Kutay tarafından; Eterya'nın Odessa'da Rus Çarlığı'nın yazlık sarayındaki gizli toplantıda kurulduktan sonra, Eterya'nın kurucuları ile birlikte Çar I. Aleksandr'ın özel yaveri Aleksandr İpsilanti, İstanbul'dan Rum Fener Kilise'sinin temsilcisi Mihail Fotyadis'in, on yedi maddelik metni imzaladıkları ve Saray'ın kilisesinde şu yemini yapmış oldukları ifade edilmiştir: "Dünya durdukça, damarlarında Rum-Yunan kanı, kafasında Megali-Idea'nın şuuru olan çocuklarımız adına söz veriyoruz, Bizans ve Pontus topraklarında tek bir Türk ve Müslüman kalıncaya kadar hayat bize haram olacaktır" (Kutay, 1980, s. 8-9). Fakat hikâyeci tarihçiliğin tanınmış isimlerinden olan Cemal Kutay, hiçbir kaynak göstermeden ve ciddi bir değerlendirme yapmadan yukarıdaki ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Eterya'yı, Çar'ın sarayında kurduğunu ve halen daha Ortodoksluk üzerinden oluşan zeminini koruyan Yunan ulusçuluğunu rafine bir ırkçılığa dönüştürmüştür. Bilimsel kaynaklar ve değerlendirmeler ışığında Kutay'ın ifadelerinin kişisel inşaadandan başka bir şey olmadığı anlaşılabilir. Philiki Eterya'nın gerçek manada ilk yemini şöyledir: "Bana her ne sorulursa sorulsun doğru şekilde cevap vereceğime ve bana açıklananlar hakkında gizliliğin sağlamış olduğu özgürlük gücünü her durumda koruyacağıma (en sert işkenceler karşısında sabırlı bir duruş göstereceğime ve kendi yaşamımı feda edeceğime) Tanrı'dan önce adalet ve gerçeklik adına yemin ederim (Clogg, 1976, s. 176). Anlaşıldığı üzere, Eterya'ya her dâhil olan kişi de, malını ve canını gerektiğinde feda edeceğine ve cemiyetin sırrını saklayacağına dair yemin etmekteydi (Clogg, 1976, s. 176-179). Bu yemindeki, "Tanrı'dan önce gerçeklik ve adalet adına yemin ederim" ifadesi, Fransız Devrimi'nin Eterya üzerindeki etkisini ortaya koyduğu gibi, Eterya'nın seküler bir zeminde hareket ettiğinin de göstergesidir. Eterya'ya üye olanlar da bu zemine ayak uydurmuşlardır.

Ortak fikir etrafında toplanan cemiyet mensupları, kudret ve liyakatlerine göre derecelere ayrılmıştır. Mehmed Mansur eserinde bu dereceleri; “birincisi, karındaş; ikincisi, müntehib; üçüncüsü, papas; dördüncüsü, çoban; beşincisi, baş çobanlar; altıncısı, fedailer; yedincisi, fedailer rüesasından ibaret olup” (Mehmed Mansur, h. 1288/m. 1871, s. 9) şeklinde açıklamıştır. Salıxık tarafından ise Eterya azaları içerisinde ilkin dört derece belirlenmiş olduğu dile getirilmiştir. Bunlardan birincisi, çoban, ikicisi, papaz; üçüncüsü, tavsiyeli; dördüncüsü, zararsız olarak isimlendirilmiştir. Çobanların vazifesi, Türkler ile son dakikaya kadar mücadele etmektir. Bu derecede olanlar cemiyetin kuruluş amacına ve sırlarına vakıf olan kişilerdir. Aşağı derecedekiler ise lüzum görüldüğü zaman silah ve cephane tedariki ile ilgilenmişlerdir. Cemiyet genişledikçe bu derece sayısı artmış ve yediye çıkarılmıştır (Salıxık, 1968, s. 19). Gürsan ise, bu yedi dereceyi şu şekilde sıralamıştır: 1- Çıracak, 2- Kardeş, 3- Eleusis Rahipleri, 4- Çobanlar, 5- Çobanbaşı, 6- İnisiyeler, 7- Yüksek İnisiyeler. Son iki derecenin askeri bir şekilde organize edildiğini ve görevinin Eterya’nın genç üyelerine eğitim vermek olduğunu dile getirmiştir (Gürsan, 2008, s. 346-347).

Philiki Eterya, özellikle Grek ve Türk ulusalcı tarih yazıcıları tarafından ulusal bir organizasyon şeklinde tarif edilmiştir (Prousis, 1994, s. 18). Eterya’nın yakın ve uzak olmak üzere iki amacından bahsedebiliriz. Bu bağlamda Eterya’nın yakın amacı; yaşayanların büyük çoğunluğunu Yunanlıların oluşturduğu bir Yunan Devleti kurmaktır. Uzak amacın ise, Orta Yunanistan, Batı Trakya, Selanik Ege adaları, On iki ada, Girit, Batı Anadolu, ve Kıbrıs’ı Yunanistan’a katmak, kuzey Anadolu’da Pontus Rum Devleti’ni kurmak ve sonunda İstanbul’u ele geçirerek Bizans İmparatorluğu’nu yeniden diriltip Megali İdea (Büyük İdeal)’yi gerçekleştirmek olduğu vurgulanmıştır (Hatipoğlu, 1988, s. 3 ; Güler, 1987, s. 64 ; Uçarol, 1995, s. 138). Başka bir ifadeyle, uzak hedef olarak Eterya’nın amacı, Hellas imparatorluğunu diriltmektir. Hellas sözcüğü aynı zamanda “genelleşmiş bir ideal, kültürel bir üstünlüğün simgesi” anlamlarına da gelmekteydi (Volkan ve Hzkowitz, 2002, s. 99). Seyitdanlıoğlu’na göre ise, Philiki Eterya örgütünün amacı Mora’da bağımsız bir devlet kurmak ve Balkanlardaki diğer ulusları da bağımsız kılmaktır (Seyitdanlıoğlu, 2004, s. 53). Bu amaçları gerçekleştirmek için Philiki Eterya, Hristiyan Osmanlı tebaasının eğitimiyle meşgul olmak suretiyle gelişimini sağlamayı hedeflemiştir (Sertoğlu, 2011, s. 2878). Osmanlı egemenliği altında yaşayan Hellenlerin bir bölümünün ama özellikle Batı’da örneğin Venedik, Padua, Piza, Livorno gibi İtalyan kentlerinde ve Viyana, Leipzig ve Amsterdam gibi önemli merkezlerde yaşayanların bu devrimci heyecanı paylaşmış oldukları ifade edilmiştir. Belgrad, Kırım, Trieste’dekiler de bu gelişmeleri yakından izlemişlerdir (Millas, 2006, s. 85). Rigas’ın fikirlerinden esintiler taşıyan Eterya’nın uzak amacının, çok geniş bir coğrafyayı ve bu coğrafyadaki halkı da içine alan cumhuriyet kurmak olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Philiki Eterya Osmanlı topraklarında 19. yüzyılın başında monarşinin yerine cumhuriyet temelli bir siyasi yapı kurmayı hedefleyen devrimci bir örgüt olarak ön plana çıkmaktadır. Her ne kadar bu amaç hayali olarak görülse de, Osmanlı İmparatorluğu için oldukça radikal ve tehlikeli bir fikrin Osmanlı topraklarında filizlenmeye başladığının göstergesidir. Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde cumhuriyet fikrinin dillendirilmiş olması, devlet

36 / Yavuz ÖZDEMİR-Erol ÇİYDEM

adamlarını tedbir almaya itmiştir. Nitekim örgütün varlığından önce benzer amaçlar güden Rigas'ın yargılanmadan infaz edilişi de, Osmanlı devlet adamlarının, o dönemde imparatorluklar için büyük risk olarak görülen cumhuriyet fikrine yönelik bakış açısını yansıtmaktadır.

Yakın hedefi konusunda rasyonel bir tespit koyan Filiki Eterya, uzak hedefi konusunda hayali düşünceler ortaya koymuştur. Tespit edilen hedeflere ulaşmakta makyavelist bir yaklaşımla her türlü yolu mubah görmüş, vahşice kurgular yapmıştır. Eteryacılar; İstanbul'da yangın çıkarmayı, cephaneliği ateşe vermeyi, donanmayı tahrip etmeyi, Sultana suikast yapmayı, sultanın bakanlarını öldürmeyi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan İstanbul'da Müslüman nüfusu katletmeyi önermişlerdir. Hatta bu şeytani amaçların avantajları ve dezavantajları 1834 yılında Atina'da yayımlanan "Filiki Eterya'nın Tarihi" adlı kitapta soğukkanlı bir şekilde tartışılmıştır (Finlay, 1861, s. 122). Filiki Eterya'nın emellerine ulaşabilmek amacıyla nasıl bir yol izleyeceğine dair hazırlanan raporlarda da İstanbul'un işgali, devlet ricalinin katli, Padişahın yakalanması ve Müslüman ahalinin öldürülmesi gibi planların yapıldığı açıkça görülmektedir (Raporlar için bkz. Mehmed Mansur, h. 1288/m. 1871, s. 21-30). İstanbul'un işgali ile birlikte padişah ve devlet ricalinin öldürülmesinin ön görüldüğü planlar Osmanlı coğrafyasında kanlı bir devrim yapılmak istendiğini ortaya koymaktadır.

Filiki Eterya, amacına ulaşabilmek amacıyla birçok şube açmış ve silah dağıtmıştır. Ancak 1814-1816 yılları arasındaki gelişimlerine bakıldığında istedikleri başarıyı sağlayamadıkları ve Rusya'daki Grek tüccarlar arasından sadece otuz kadar üye kazanabildikleri anlaşılmaktadır (Yüksel, 2013, s. 328). Süreçte ortaya çıkan başarısızlıklarında Eterya'nın periferide yer alan bir merkeze sahip oluşu, güçlü bir liderlikten yoksunluğu ve aradığı dış desteği istediği oranda bulamaması, bir başka ifadeyle dönemselsel olarak Rusya ve Avrupalı devletlerin desteğinden mahrum oluşları etkili olmuştur. Bununla birlikte, Yunan toplumunun henüz ulusçu yaklaşımlara mesafeli konumu da başarısızlığın diğer bir nedeni olarak düşünülebilir. Bu süreçte Eterya'ya üye olanlar arasında Fenerlilerden Prens Konstantinos İpsilanti, oğulları Aleksandros'la Nikolas, Mavrokordatios ve Karacas aileleri, Osta ve daha sonra Eflak metropoliti olan Ignatios, Patros metropoliti Yeremanos ve Anthimos Gazis gibi Grek "aydınlar" çete reislerinden silahtar (armadillos) Yeoryios Olimpios ve Theodoros Kolokotronis bulunmaktadır. Boğdan Prensi Aleksandros Sutzos'un ise Eterya'ya karşı olduğu için zehirlenerek öldürüldüğüne dair söylentiler çıkmıştır (Sonyel, 2011, s. 26). Ayrıca kilisenin rolü de önemlidir. Halk üzerinde etkili bir propaganda yapabilmek için papazlar kullanılmıştır. "Apostol" diye anılan bu görevli papazlar Rumların bulunduğu bölgelerde yayılarak üye kaydetmeye ve taraftar kazanmaya çalışmışlardır (Yoğurtçuoğlu, 1999, s. 96). Odessa'da kurulan Filiki Eterya ilerleyen yıllarda şube sayılarını arttırmıştır. İzmir, Sakız, Misolongi, Bükreş, Yaş, Yanya, Trieste gibi yerlerde Filiki Eterya şubelerini açmıştır. 1818 yılına gelindiğinde Selanik, Tırhala, Çamlıca, Kudüs, İskenderiye, Moskova, İstanbul gibi önemli merkezlerde de şubeleri vardır. Türkiye'deki şubeleri, Rum ticaret şirketleri maskesi altında çalışmıştır. Kiliseler de bu yapılanma içerisinde önemli roller üstlenmiştir. Kiliseler denetlenmediği için zaman zaman silah deposu olarak kullanılmışlardır (Kocabaş,

1984, s. 52). Philiki Eteryay'nın merkezi, örgüt kurulduktan üç yıl sonra (1817) İstanbul'a taşınmıştır. Özellikle papazların Yunan isyanındaki etkinliğine karşı, Osmanlı devlet adamlarının önlem aldığı ve hatta isyana karışanları idam ettirdiği anlaşılmaktadır¹¹ (bkz. BOA. HAT. 1315-51285; BOA. HAT. 295-17530). Xanthos'un Fener'deki evi Eteryay'nın merkezi olmuştur (Ahmed Cevdet Paşa, 1984, s. 2700). Merkez İstanbul'a taşındıktan sonra Eteryay için özel bir mühür yaptırılmıştır. Etrafına reislerin adlarının ilk harfleri ve ortasına Haçlı ve Yunanistan işareti olan "A" harfi ile "16" rakamı kazılmıştır. Bununla birlikte özel bir kayıt defteri tutulmuştur (Ahmed Cevdet Paşa, 1984, s. 2704). 1821 yılına kadar Eteryay'nın üye sayısı elli bine ulaşmıştır (Sadı, 1962, s. 12-13). Hatta Marriot, bu rakamı daha da yukarı çekmiştir. Ona göre; örgütün üye sayısı 1820 yılına kadar iki yüz bine ulaşmıştır (Marriot, 1956, s. 59).

Rus çarının da Philiki Eteryay'nın üyesi olduğuna dair söylentiler yayılmaya çalışıldığına önceki satırlarda değinilmişti. Bu söylentilerin altında Eteryay'nın güçlü, gizli ve hatta gizemli bir lider ihtiyacı yatmakta olduğu açıktır. Üç tüccarın başkanlığı altında kurulmuş olan cemiyetin sonuca ulaşmasının zorluğundan dolayı büyük bir ismin idaresinde bulunması gerektiği üzerinde durulmuştur (Ahmed Cevdet Paşa, 1984, s. 2700). Ancak isim yapmış olan iki Grek bu örgütün liderliğini üstlenmeyi reddetmiştir. Bunlar, 1808'de ikinci kez azledilmiş, Athos dağında yaşayan ve ajan Ioannis Farmakidis tarafından ziyaret edilmiş eski Patrik V. Grigorios (Gregory) ile Ioannis Kapodistrias idi (Sonyel, 2011, s. 26). Grigorios, gizli bir derneğin bilinmeyen liderlerine kayıtsız şartsız itaat edeceğine dair yemin etmenin olanaksız olduğunu ve padişahın yetkisine saygı göstereceğine dair and içtiğini söylemiştir. Ancak, Yunan isyanının örgütleyicisi olan yönetimdeki Patrik VI. Kirillos (Cyril)'a yaklaşmamışlardı, çünkü onun kendilerini destekleyeceğinden emin değillerdi. Örgüt yöneticileri, dönemin Rus Dışişleri Bakanı Kapodistrias ile Petersburg'a giden Nikolas Galatis aracılığıyla temas kurmuşlardır.¹² Kapodistrias, Eteryacıları cesaretlendirmemiş, onların planını çılgınlık olarak nitelendirmiştir. Galatis'in bir süre sonra üzerinde belgelerle yakalanmış olması, Rus Çar'ının Rusya ve Prenslüklerde yaşayan Greklere bu konuya karışmamaları için örgütler vermesine neden olmuştur (Sonyel, 2011, s. 26). Kapodistrias liderlik teklifini reddetmiş olmasına rağmen, onun örgütün lideri

¹¹ Şevketlû, Kerâmetlû, Mehâbetlû, Kudretlû, Veliyy-i ni'metim Efendim Padişahım Mukteza-yı irade-i şahaneleri üzre Rum milletinin bi'l-intihab inha eyledikleri Isparta ve Adalye Metropolitdi Ekinos nam rahib Rum Patriki nasb olunarak iktiza eden hil'ati iksa ve ber-mu'tad patrikhaneye isra olunmuş ve sabıkı olup Bostancıbaşı Mahbesi'nde olan hain dahi derhal Patrikhane pişgâhına gönderilip salb ve yaftesi vaz' ettirilmiş ve bundan başka ağa-yı mumaiyleh kullarının hapsinde olup milletin söz sahiplerinden ve kazıyye-i fesadda medhalleri olduğu tahkik olunan Ahyolu metropolitdi Mahmudpaşa'nın aşağısındaki Parmakkapı'da ve İznikmid metropolitdi asıl Parmakkapı'da ve Kuşadası metropolitdi dahi Balıkpazarı'nda salb ile kezalik yafteleri vaz' olunmuş olduğu muhat-ı ilm-i alileri buyruldukda emr u ferman Şevketlû, Kerâmetlû, Mehâbetlû, Kudretlû, Veliyy-i ni'metim Efendim Padişahım hazretlerindir (BOA. HAT. 295-17530).

¹² 20 Ocak 1817 tarihinde Petersburg'a gelen Galatis, Kapodistrias ile görüşmesinde Philiki Eteryay'nın varlığından bahsederek, ona liderlik teklif etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Woodhouse, 1973, s. 114-115.

38 / Yavuz ÖZDEMİR-Erol ÇİYDEM

olduğu varsayılmıştır. Hatta onun lider olduğu varsayımı Philiki Eteryaya'ya pek çok üye kazandırmıştır (Woodhouse, 1973, s. 114).¹³ Ancak bu girişimlerin başarısızlığı Eteryacıların umutlarını söndürmemiştir. Philiki Eteryaya'nın kurucularından Xanthos, 20 Ocak 1817 tarihinde St. Petersburg'a gelmiştir. Kapodistrias ile yaptığı iki görüşmenin ilkinde tekrar liderlik teklif etmişse de reddedilmiştir. İkincisinde ise bu defa Philiki Eteryaya'nın üyesi olarak sekreteryaya görevini ifa etmesini teklif etmiştir. Bu teklif de Kapodistrias tarafından kabul görmemiştir (Woodhouse, 1973, s. 119). Kapodistrias ile görüşmelerden istenilen sonucun alınamamış olması alternatif bir ismin gündeme gelmesine sebep olmuştur. Xanthos, Rus Çarı'nın yaveri Aleksandr İpsilanti ile temas kurmuştur. Görüşmelerinde ilk önce amacını tam olarak ifade etmemiştir. İpsilanti'nin, Xanthos'a Petersburg'a geliş sebebini sorması üzerine, Xanthos, ticari sebepleri öne sürmüştür. Ancak yine de Yunanlıların içinde bulunduğu kötü durumdan, Türk tiranlığından bahsetmeyi ihmal etmemiştir. Bunun üzerine İpsilanti, "niçin Türklerin boyunduruğundan kurtulma yolunu seçmiyorsunuz?" sorusunu yöneltmiştir. Xanthos; Greklere yol gösterecek ve yardım edecek liderin olmadığı cevabını vermiştir (Clogg, 1976, s. 192-193). İlk görüşmeleri bu şekilde gerçekleştikten sonra, ertesi gün Xanthos, İpsilanti'ye niyetini açık ederek, Eteryaya'nın liderliğini teklif etmiştir. İpsilanti'de bu teklifi geri çevirmemiştir (Woodhouse, 1973, s. 121-123).¹⁴ Böylece Eteryaya'nın liderliği meselesini halleden Xanthos, yeni lideri üyelere yazmış olduğu mektuplarla bildirmiştir (Clogg, 1976, s. 192-193). İpsilanti, öğrenim görmek için gittiği Rusya'da kalıp Rus ordusunda hizmet etmiştir. İpsilanti'nin Rus ordusundan olması, Philiki Eteryaya içindeki Rus nüfuzunu artırarak, millet topluluğunun ve bazı liderlerin desteğinin önünü açmıştır (Shaw ve Shaw, 1983, s. 44).

1820 yılına gelindiğinde örgüt, ortamın uygunluğunu dikkate alarak ayaklanmanın ilk tasarısını yürürlüğe koyma yolunda planlamalar yapmıştır. Philiki Eteryaya'nın ilk tasarısı, Bulgarların ve Miloş Obreniviç önderliğindeki Sırpların da desteğini alarak harekete geçmektir. Zaten Sırp isyanının elebaşlarından olan Kara Yorgi ile de Odessa'da Philiki Eteryaya kurulduktan sonra temasa geçilmiştir (Castellan, 1993, s. 263). Balkanlarda fitil ateşlendikten sonra, İstanbul'da da isyan başlatılması ve donanmanın ele geçirilmesi hedeflenmiştir (Gürel, 1993, s. 28). Hatta Turan tarafından, Eteryaya'nın, 8 Ekim 1820'de her tarafa göndermiş olduğu bir beyanname ile isyan hazırlığı işareti verdiği ve Patrik'in de parolalı ifadelerle bu hareketi teşvik ettiği iddia edilmiştir (Turan, 1995, s. 260-261). Philiki Eteryaya'nın faaliyetlerinde dağlarda eşkıyalık yapan "klephtler" ile korsanlara karşı top taşıma imtiyazı olan sözde ticaret gemileri etkili olmuştur. Özellikle klephtlerin silahlı mücadelede rolü önemli olmuştur. Klephtler eşkıyalıkla geçimlerini sağlayan silahlı bireylerden oluşmaktaydı (Stathis, 2007, s. 168). Bu çeteler Girit'le diğer adalar dışında anakaranın Mora ve Rumeli gibi ayrı dağlık bölgelerinde geleceğin lider

¹³ Bu varsayıma inanarak üye olan isimlerden birisi Petrobey Mavromikhalis idi. Bkz. Woodhouse, 1973, s. 114.

¹⁴ İpsilanti'nin Philiki Eteryaya liderliği için Kapodistrias tarafından önerildiğine dair birtakım görüşler de bulunmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Woodhouse, 1973, s. 121-123.

ayaklanmacıları olarak faaliyettedirler. Osmanlı Devleti bunlara karşı, “Armatoli” denilen Hristiyan jandarma örgütlerini silahlandırmıştır. Fakat bunlar da, çoğu zaman çeteler lehinde faaliyetlerde bulunmuşlardır (Kinross, 2012, s. 447). Bu iki oluşumun silahlı haydutları, Yunan bağımsızlık savaşında canını hiçe sayan, kahraman özgürlük savaşçılarına dönüşmüşlerdir.

Alexandr İpsilanti etrafında toplanan Philiki Eterya üyeleri saldırgan ve devrimci bir ruha sahiplerdir. Jakobenizmin kızgın (hararetili) devrimciliğini ve Rigas’ın Balkan süper-national vizyonunu taklit eden bu grup, devrimi, daha önceki eşitsizliklerin imhası ve geçmişten radikal bir kopuş olarak algılamıştır (Andriakaina, 2013, s. 51 ; Petropoulos, 1968). Yunan ulusal bağımsızlık savaşının başlangıcı, Aleksandr İpsilanti liderliğinde gerçekleştirilmiştir. Alexandr İpsilanti 1821 yılında Yunanlılardan oluşan bir orduyu Prut ırmağından geçirip Boğdan’a yönlendirmiştir (Volkan ve Hzkowitz, 2002, s. 102). Böylece Philiki Eterya, Osmanlı İmparatorluğu için felaket, Yunanistan için özgürlüğe giden yolu açan başlıca etkenlerden birisi olmuştur.

Yunanlıların Yunan düşünsel dünyasındaki gelişmeler ile birlikte Avrupa’da, Yunanlıların, Hellenlerin torunu olduğu fikrinin işlenmiş olması, başlatılan Yunan ulusal bağımsızlık mücadelesine yönelik Avrupa kamuoyunda sempatinin oluşmasını sağlamıştır. Yunanlıların antik Hellenlerin torunu olduğu iddiası, Yunanlıların Batı medeniyetinin kurucusu gibi algılanmasına yol açmıştır. Avrupa tarafından Yunanlılara atfedilen bu kimlik, dönemin Yunan entelektüelleri için eşi bulunmaz bir fırsat olmuştur. Ulusal kimlik yaratma çabası, Avrupa’nın öne çıkardığı değerler üzerinden yapılmıştır (Pirinççi, 2006, s. 54). Greklerin kendilerini medeni Avrupa’nın temellerini atan antik Yunanlıların torunları olarak kabul ettirmeleri Yunan bağımsızlık savaşındaki başarının önemli sebeplerinden birisidir. Bu bağlamda Yunan bağımsızlık savaşının organize edilmesinde büyük pay sahibi olan Philiki Eterya’nın ortaya koyduğu hedefler mevcut temellendirme ile örtüşmektedir. Yunan ulusal bağımsızlığı her ne kadar ulusalcı temellere sahipse de, bu ayaklanmayı organize eden Philiki Eterya’nın amaçları ve planlarının bölge için ulusalcı zihniyeti aşan daha geniş çaplı radikal değişimleri içermesi, örgütün Yunan bağımsızlığına giden yolda destek ve üye kazanmasına yardım etmiştir. Avrupa Kamuoyunun Yunanlılara yönelik sempatisi bağlamında İngiltere’deki şairlerden Lord Byron’un destek için Yunanistan yolculuğuna çıkmış olması önemlidir (bkz. Hammer, 2010, s. 2565). Nihayetinde bu 1823 yılında yolculuğa çıkan ve 1824 yılında Yunanistan’da ölen şair Lord Byron’un başını çektiği Avrupa solunun desteği, Yunanlılar için son derece kıymetli olmuştur (Hobsbawm, 1998, s. 156). Yunan ulusçuluğu bir taraftan Voltaire, Rousseau, Herder gibi aydınlanma düşünürlerince desteklenirken, diğer taraftan da bu düşünsel gelişme, Yunan aydınlarında “Avrupa uygarlığına kaynaklık eden bir ülkenin ve halkın üyeleri olma bilincini” geliştirmiştir (Yoğurtçuoğlu, 1999, s. 89).

Philiki Eterya’nın faaliyetlerine karşı Osmanlı Devleti tedbir almak yolunda önemli adımlar atamamıştır. Bunun önemli sebeplerinden birisi, Osmanlı’da kurumsal olarak ciddi bir istihbarat geleneğinin ve biriminin olmamasıdır. Yine de Tepedelenli Ali Paşa tarafından Philiki Eterya ile ilgili bilgiler Bab-ı Ali’ye

40 / Yavuz ÖZDEMİR-Erol ÇİYDEM

sunulmuştur. Ancak, Halet Efendi gerek Rum Fenerli beylerinin yanında yetişmiş olması gerekse Ali Paşa'dan beklediği hediyeleri alamadığı için Rumları müdafaa etmiştir. Sonraki süreçte de Tepedelenli'nin, yakayı kurtarmak için Rumları isyana teşvik ettiği de bilinmektedir. Sonrasında İngiliz elçisinin ikazı üzerine Divan Tercümanı Nikola Mozuri, gerekli tetkikatı yapmak için bölgeye gönderilmiştir. Oysaki Mozuri de, Eterya'nın üyeleri arasındadır. Adeta kurda kuzu teslim edilircesine bir basiretsizlik örneği ortaya konulmuştur. Bunun sonucu olarak devlet nezdinde ayaklanmacı Rumlar sakin ve sadık birer tebaa olarak gösterilmiştir (Sertoğlu, 2011, s. 2879). Ayrıca bazı Eteryacıların da planları ifşa ettiği dile getirilmiştir. Bunlardan biri olan Aristides Popoff isimli bir misyoner Edirne'de, Eterya tarafından idam edilmiştir. Yine aynı şekilde Demetrius Hypatros, Zaphyros adında başpiskopos tarafından öldürülmüştür (Finlay, 1861, s. 124). Bu önlemler nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu devlet adamlarının Eterya'nın plan, program ve faaliyetleri hakkında bilgi almaları oldukça zorlaşmıştır. Eterya'nın kendi sırlarının ifşa edilmemesine yönelik almış olduğu bu tedbirlere rağmen, yine de Eterya hakkında ciddi bilgiler ve bulgular merkeze ulaştırılmıştır. Bununla birlikte merkez, bu bilgi ve belgeleri değerlendirerek gerekli sonuçları çıkarma yetkinliği gösterememiştir. Bu noktada mevcut devlet geleneği ve ortam ile birlikte Rusya'nın Philiki Eterya üyelerine sağladığı serbesti ve koruma örgütün önemli ölçüde gizliliğini devam ettirmesine yardım etmiştir.

SONUÇ

Philiki Eterya, Yunan ulusçuluk hareketinde bir devletin kurulması öncesinde en etkili örgüt olmuştur. Philiki Eterya, kurulduğu ilk zamanlar ciddi bir gelişim gösterememişse de, ilerleyen yıllarda zengin Grek tüccarlarının, Rusya'nın ve nihayetinde Avrupa kamuoyunun büyük ölçüde desteğini alan örgüt, Grek bağımsızlığında oldukça merkezi roller oynamıştır. Yunan bağımsızlığını amaçlayan bölgedeki diğer örgütlerin etkileri çoğunlukla yerel düzeyde kalmakta iken, Philiki Eterya çok daha geniş kitleler üzerinde etkili olmayı başarmıştır (Pirinççi, 2006, s. 58). Çünkü Philiki Eterya, Hellenizm ve Grek ulusal bilinci gibi konularda diğer Grek cemiyetleri arasında da koordinasyon kurmaya gayret etmiştir. Philiki Eterya çok iyi bir organizatör olmuştur. Philiki Eterya, soyut ve müphem olan devrimci mesajını uysal (esnek) bir şekilde kullanılan dil sayesinde farklı gruplara ulaştırmayı başarmıştır. Kullanılan bu dil, geleneksel halk kültüründen seçilmiş mesihe ait mitler, kehanetler, kâhinler ve benzeri unsurları yeniden kullanıma sokabilen tüm potansiyel kitle tarafından anlaşılabilir. Geleneksel unsurlar, Philiki Eterya tarafından ortaya konan modern ideolojiye ve yeni devrimci söyleme göre başka kelimelerle yeniden inşa edilmiştir (Andriakaina, 2013).

Philiki Eterya, yeni bir ulus-devletin ortaya çıkmasında oldukça etkin olmasının yanında, kuruluş amacı, yapısı ve planları, Philiki Eterya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkim olduğu coğrafyada siyasal yapıyı değiştirmek isteyen devrimci bir organizasyon olduğunu ortaya koymaktadır. Philiki Eterya devrimci fikirlerini dönemin siyasal atmosferine uygun olarak sunmuştur. Bununla birlikte Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Ortodoks tebaayı koruma imtiyazından çok iyi faydalanarak, örgütün propagandasını başarılı şekilde

yapmıştır. Rigas'ın fikirleri üzerine temellenen örgüt, Greklerin antik Yunanlıların mirasçısı olduğu algısından da başarılı bir şekilde faydalanmıştır. Böylece Avrupa'nın hem siyasi hem toplumsal desteğini yanına alan Filiki Eterya, despot olarak niteledikleri Osmanlı Padişahı'nı ortadan kaldırıp, hukuki temellere dayanan yeni bir siyasi yapı oluşturmak isteği ile geniş ölçüde kendisine destekçi ve sempatican kazanmayı başarabilmiştir. Ancak, Filiki Eterya'nın Osmanlı coğrafyası üzerinde kurmak istediği yeni düzende Müslüman ahaliye yaşam hakkı tanımayan planlar yaptığı aşıkardır. Filiki Eterya'nın kanlı bir devrim yaparak Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkim olduğu coğrafyada yönetim şeklini değiştirmek istediği anlaşılmaktadır. Yapmış olduğu vahşi planlara rağmen, dönemin Avrupa'sında gerek basın gerek kamuoyunun Grek bağımsızlık savaşına olan sempaticisi Filiki Eterya'nın amaçlarını sunuş tarzı ile ilgilidir. Filiki Eterya'nın kendini sunuş tarzı ve amaçları; Grekler için bir ulusun kurtuluşu, Avrupa toplumları için ise despot bir yönetim tarzının sonu manasına gelmiştir. Filiki Eterya'nın başarısı, sadece bir ulusun üstünlüğüne dayalı ulusçuluk fikrinden ziyade, Ortodoksluk zemininden hareket eden bir ulusçuluk ile Osmanlı coğrafyasında dönemin egemen siyasi yapıları ile örtüşen bir düzen kurma hedefi ile ilgilidir. Filiki Eterya liderlik sorununu çözdükten sonra, daha etkin bir şekilde hareket edebilme şansını yakalamıştır. Filiki Eterya dönemin olağan gizli örgütlerinden olmakla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu mevcut yapılanmayı deşifre etmede istihbarat geleneğinin olmamasından da kaynaklanan sebeplerle başarısız olmuştur. Örgüte dair birtakım bilgilere ulaştığında ise, bazı devlet adamlarının ihmalkârlığı, gerekli tedbirin alınmamasına sebep olmuştur. Bu şartlar altında Filiki Eterya, 1821 yılında başlattığı silahlı mücadeleyle Yunanistan'ın bağımsızlığına giden yolu açmıştır.

KAYNAKLAR

- ABBOTT**, G. F. (1916). Greece and the Great Powers. London: A Study in Friendship and Hate, Robert Scott Roxburghe House.
- AHMED** Cevdet Paşa. (1984). Tarih-i Cevdet. Cilt 6. İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- AHMED** Lûtfî Efendi, Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi Vol I, trans. Ahmet Hezarfen, (İstanbul, 1999), 10-11.
- AKÇURA**, Y. (1985). Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri (XVIII. ve XIX. Asırlarda). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- ANDRIAKAİNA**, E. (2013). The Promise of the 1821 Revolution and the Suffering Body Some Thoughts on Modernisation and Anti-Intellectualism. *Synthesis*. 5. 49-70.
- ARMAOĞLU**, F. (1997). 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- ATAULLAH** Şâni-zâde, Şâni-zâde Târîhi (1223-1237/1808-1821), prepared by Ziya Yılmaz, (İstanbul, 2008) pp. 1037-1043.

42 / Yavuz ÖZDEMİR-Erol ÇİYDEM

BAŞKAYA, S. Ş. (1997). Mehmed Mansûr Efendi ve “Rum Fetreti Târîhi (Yunanistan ‘İsyanı ve Teşekkülü)” Adlı Eserinin Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul.

BOA. HAT. 1315-51285.

BOA. HAT. 295-17530.

BOA. HRT.h. 683.

BOA. Y.A.HUS. 225-3.

CASTELLAN, G. (1993). Balkanların Tarihi. (Çev. A. Yaraman-Başbuğu). İstanbul: Milliyet.

CLOGG, R. (1976). The Movement for Greek Independence 1770-1821. London and Basingstoke: The Macmillan.

COMSTOCK, J. L. (1829). Compiled from Official Documents of the Greek Government. Newyork: WM. W. Reed & Co.

DANIŞMEND, İ. H. (1972). İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi. Cilt 4. İstanbul: Türkiye.

FİNLAY, G. (1861). History of the Greek Revolution. Volume II. Edinburgh and London: William Blackwood and Sons.

FRANGOS, G. D. (1973). The Philiki Eteria: A Premature National Coalition. in The Struggle for Greek Independence (Essays to mark the 150th anniversary of Greek War of Independence), ed. Richard Clogg, pp. 87-104. London and Basingstoke.

FÜVES, Ö. (1971). The Philiki Hetairia of Rhigas and the Greeks of Pest, *Balkan Studies. I*(12). pp. 117-122.

Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı. (1975). Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea. Ankara: Genelkurmay.

GÜLER, A. (1987). Yakın Tarihimizde Yunan Gizli Teşkilatları. *BTTD. (V)*25. 64-68

GÜREL, Ş. S. (1993). Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993). Ankara: Ümit

HAMİD, A. ve Mustafa Muhsin, M. (1926). Türkiye Tarihi. İstanbul.

HAMMER, B. J. V. (2010). Büyük Osmanlı Tarihi. (Çev. Mehmed Ata Bey, V. Bürün, R. Özdek, E. Kılınç ve diğerleri). İstanbul: Milliyet. (Eserin orijinali 1827-1832’de yayımlandı).

HATİPOĞLU, M. M. (1988). Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerininin 101 Yılı 1821-1922. Ankara: TKAE.

- HEPKON**, H. (2012). Jön Türkler ve Komplo Teorileri. İstanbul: Kırmızı Kedi.
- HOBSBAWM**, E. (1998). Devrim Çağı 1789-1848. (Çev. B. Sina). Ankara: Dost.
- İNALCIK**, H. (2005). Türkler ve Balkanlar. *Bal-Tam Türklük Bilgisi*, III. 20-44
- JORGA**, N. (2009). Osmanlı imparatorluğu Tarihi 5 (1774-1912). (Çev. N. Epçeli). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- KARDASİS**, V. (2001). Diaspora Merchants in Black Sea. Newyork: Lexington Books.
- KARPAT**, K. H. (1999). Etnik Kimlik ve Ulus Devletlerin Oluşumu. *Osmanlı Ansiklopedisi. Cilt II* içinde. 17-34. Ankara: Yeni Türkiye.
- KİNROSS**, L. (2012). Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişi ve Çöküşü. (Çev. M. Gaspıralı). İstanbul: Altın.
- KOCABAŞ**, S. (1984). Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi. İstanbul: Bayrak.
- KUTAY**, C. (1980). Etnik-i Etery'a'dan Günümüze Ege'nin Türk Kalma Savaşı. İstanbul: Boğaziçi.
- KÜRŞAD**, F.; Altan, M. H. ve Ege, S. (1978). Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi (Megali İdea-Filiki Eteria-Kilise). İstanbul: Kutsun.
- LE FORESTİER**, R.; Lantoine, A.; Gordon, P. Ve Hutin, S. (2006). Tarihte ve Günümüzde Gizli Örgütler. (Çev. A. Yazıcı, A. Öner, Ö. Uğurlu). İstanbul: Örgün.
- LOULES**, D. (1963). Fransız Devrimi'nin Yunanistan Üzerindeki Etkisi. (Çev. Selda Kılıç). *A.Ü.Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi. XV(26)*. 291-296.
- MARRİOT** J. A. R. (1917). The Eastern Question an Historical Study in European Diplomacy. Oxford: At The Clarendon Press.
- MARRİOT** Sir J. A. R. (1956). A History of Europe From 1815 to 1939. (Seventh Edition). Newyork: Barnes & Noble, Inc.
- MAVROGORDATO**, J. (1931). Modern Greece A Chronicle and A Survey 1800-1931. London: Macmillian and Co.
- MEHMED** Mansur (h. 1288/ m. 1871) Rum Fetreti. İstanbul: Camlı Han Matbaası.
- MİLLAS**, H. (1999). "Velestin'li Rigas'ın Anayasası" H. C. Tuncer. (Haz.). Osmanlıdan Cumhuriyete Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar I. Uluslar arası Tarih Kongresi 24-26 Mayıs 1993 içinde. İstanbul: TVYY
- MİLLAS**, H. (2006). Yunan Ulusunun Doğuşu. İstanbul: İletişim
- MİSHRA**, P. (2013). Asya'nın Batı'ya İsyanı. (Çev. A. Fethi). İstanbul: Alfa. (Eserin orijinali 2012'de yayımlandı).

44 / Yavuz ÖZDEMİR-Erol ÇİYDEM

- PETROPOULUS**, J. (1968). *Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece : 1833-1843*. Princeton: Princeton UP.
- PHILLIOU**, C. (2007). *Breaking the Tetrarchia and Saving the Kaymakam: To be an Ambitious Ottoman Christian in 1821. Ottoman Rule and The Balkans 1760-1850 Conflict, Transformation, Adaptation*. Rethymno: University of Crete.
- PİRİNÇÇİ**, F. (2006). Yunan Ulusal Kimliğinin Oluşumu Sürecinde İçsel ve Dışsal Parametrelerin Analizi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 46(1). 53-78.
- PİZANİS**, P. (Ed.). (2011). *The Greek Revolution of 1821: A European Event*. İstanbul: The Isis.
- PROUSİS**, T. C. (1994). *Russian Society and the Grek Revolution*. De Kalp: Northern Illinois University.
- REYNOLDS**, J. L. (2006). *Gizli Örgütler*. (Çev. Ş. Kanter). İstanbul: Koridor.
- SADİ**, K. (1962). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Devri ve Tarihi Maddecilik*. İstanbul: Doğan.
- SALIŞIK**, S. (1968). *Tarih boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etniki Eterya*. İstanbul: Kitapçılık.
- SERTOĞLU**, M. (2011). *Mufassal Osmanlı Tarihi*. Cilt V. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- SEYİTDANLIOĞLU**, M. (2004). Yunan İhtilali ve II. Mahmud'un Politikası. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 12. 49-56.
- SHAW**, S. J. ve Shaw, E. K. (1983). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*. İstanbul: e.
- SOFOS**, S. A. and Özkırmı, U. (2010). Nationalism in Greece and Turkey: Modernity, Enlightenment, Westernization, in Ayhan Aktar, Niyazi Kızılyürek and Umut Özkırmı. (Eds.) *Nationalism in the Troubled Triangle (Cyprus, Greece and Turkey)*, pp. 76-97. Great Britain.
- SONYEL**, S. R. (2011). *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1923)*. İstanbul: Remzi.
- STATHİS**, P. (2007). From Klephts and Armatoloi to revolutionaries. in A. Anastasopoulos and E. Kolovos. (Eds.), *Ottoman Rule and The Balkans 1760-1850 Conflict, Transformation, Adaptation*. Rethymno: University of Crete.
- SVORONOS**, N. (2013). *Çağdaş Hellen Tarihine Bakış*. (Çev. P. Abacı). İstanbul: Belge.
- ŞİMŞİR**, B. N. (1976). *Ege Sorunu – Belgeler*. Cilt I. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- TURAN**, O. (1995). Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi. İstanbul: Boğaziçi
- TÜRSAN**, N. (1987). Yunan Sorunu. Ankara.
- UÇAROL**, R. (1995). Siyasi Tarih (1789-1994). İstanbul: Filiz.
- VOLKAN**, V. D. ve Hzkowitz, N. (2002). Türkler ve Yunanlılar, Çatışan Komşular. (Çev. B. Büyükkal). İstanbul: Bağlam.
- WOODHOUSE**, C. M. (1973). Kapodistrias and the Philiki Etairia 1814-1821. in The Struggle for Greek Independence (Essays to mark the 150th anniversary of Greek War of Independence), ed. Richard Clogg, pp. 104-134. Macmillan: London and Basingstoke.
- YOĞURTÇUOĞLU**, A. (1999). Rum İsyanı ve Yunanistan Devleti'nin Kuruluşu (1821-1830). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Master Tezi. Ankara.
- YÜKSEL**, A. (2013). II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı. İstanbul: Kitap.

